

**НЕОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ
НА РОЗВИТОК ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
(80- ті рр. ХХ – початок ХХІ століття)**

У статті досліджується неологічний вплив комп'ютеризації на розвиток видавничо-поліграфічної термінології із кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Ключові слова: *неологізм, видавничо-поліграфічна термінологія, комп'ютерний термін.*

В статье исследуется неологическое влияние компьютеризации на развитие издательско-полиграфической терминологии конца ХХ – начала ХХІ столетий.

Ключевые слова: *неологизм, издательско-полиграфическая терминология, компьютерный термин.*

The article deals with the neologism influence of computerization on the development of publishing and printing terminology at the end of the 20-th – the beginning of the 21-st centuries.

Key words: *neologism, publishing and printing terminology, computer phrase.*

Кінець ХХ – початок ХХІ століття відзначається соціальними та економічними змінами, адже людство вступило у новий етап науково-технічного прогресу. «Інформаційною революцією» називають зазначений період, бо саме він спричинив кардинальні зміни в технологіях кожної галузі господарства, зокрема у видавничій справі та поліграфічній промисловості. Саме ці види діяльності людини найдинамічніше розвиваються, бурхливо реагуючи на ріст інформаційної та комунікаційної галузі, задовольняючи зростаючі потреби людей в інформації.

Із середини 80-х років минулого століття видавничий процес зазнав значних змін, зумовлених появою персональних комп'ютерів, гнучкого програмного забезпечення до них і можливістю введення і виведення даних периферійними пристроями з високою якістю. Основне завдання поліграфії – з найменшими витратами, швидко та якісно перенести потрібну інформацію з електронного носія на друкарську машину, а потім – на матеріал, що задруковується, і випустити необхідний наклад. Сьогодні для розв'язання цієї проблеми друкарська індустрія використовує останні досягнення комп'ютерних технологій [5: 6].

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характерний модернізацією технологічних процесів видавничо-поліграфічної справи та переоснащенням видавництв та поліграфічних підприємств, що викликана як прогресом техніки і технологій, так величезною конкуренцією на ринку як періодичних, так і книжкових видань, підвищеними вимогами до якості видавничої, друкувальної та пакувальної продукції. Розвиток науки та техніки спричинив постійне вдосконалення поліграфічних технологій відповідно до вимог ринку. Удосконалення методів поліграфії залежить від таких галузей, як інформатика, обчислювальна

комп'ютерна техніка, кібернетика, автоматика, а також фізика, хімія, машинобудування й ін. Сьогодні друккарська підготовка видання практично повністю виконується за допомогою комп'ютера, тому розвиток видавничо-поліграфічної справи з використанням цифрових технологій для створення, виготовлення, монтажу більшості друкованих продуктів спричинив кардинальні зміни у технологіях друку.

Мова, як відомо, постійно змінюється протягом свого існування. Але є періоди, для яких характерна особлива активність лінгвальних модифікацій, що виявляються в різних інноваційних процесах. Саме таким періодом розвитку сучасної української мови є кінець ХХ – початок ХХІ ст. Набуття Україною статусу незалежної держави, демократизація суспільства, нові економічні та політичні відносини, стрімкий науково-технічний прогрес спричинили нову вербальну інтерпретацію «картини світу» в українській мові [4: 69].

Новий етап у розвитку української науково-технічної термінології спричинений прийняттям закону про мови, визнанням статусу державної української мови (Закон про мови 1989 р. та Конституція України 1996 р., ст.10). Ці події викликали сплеск нових сил на ниві термінологічної лексикографії. Інтерес до проблеми термінології як з боку фахівців, так і з боку лінгвістів, зумовлений практичними потребами:

1) забезпечення потреб вищої та середньої школи, преси, видавництв, науки, радіо, телебачення, державних установ нормативною термінологією;

2) систематизація, упорядкування, уніфікація галузевих терміносистем, створення державних стандартів на терміни та визначення [2: 228].

Упродовж останніх трьох десятиріч фахова мова видавців та поліграфістів періоду бурхливо прореагувала великим обсягом нового лексичного матеріалу. Вдосконалення поліграфічних технологій із застосуванням комп'ютерного опрацювання текстової й графічної інформації потребує від усіх працівників цієї галузі широкого спектра професійних знань багатьох напрямів науки і техніки у їхньому взаємозв'язку. Якраз професійна мова сприяє порозумінню фахівців, бо вже усталена термінологія не перешкоджає взаєморозумінню професіоналів цієї галузі, а ось уведення нових термінів створює певні складності у спілкуванні, тому комп'ютерна термінологія, що має широке призначення, допоможе сучасним фахівцям досконало й якісно виконувати свою роботу.

Для подальшого аналізу комп'ютерної термінології видавничо-поліграфічної галузі розглянемо її основні технології та термінологію як всієї системи, так і її підсистем. Видавничу термінологію представлена термінами, які застосовуються у процесі підготовки й випуску книжкових, газетних та журнальних видань; редагуванні й оформленні текстової інформації; створенні, модифікації, монтажі ілюстративного матеріалу тощо. Із кінця 80-х років за допомогою комп'ютера почали здійснювати автоматичний контроль орфографічної правильності тексту, контроль складності, контроль стилістичних характеристик лексики, частковий контроль синтаксису й пунктуації, автоматизоване виправлення (в режимі діалогу) орфографічних помилок. У цей час у мову входять такі комп'ютерні терміни: (*банк даних, текстовий редактор, файл, ініціалізація, командний рядок, монітор, носій даних, растрова графіка* та ін.)

Поліграфічна термінологія представлена поняттями, які характеризують друкарські процеси й підготовку до них, виготовлення оригінал-макету, друкарської форми, оздоблення видання, сукупність технічних засобів для виробництва друкованої продукції:

(програма верстки, принтер, цифрові друкарські машини, цифровий друк, графічний планшет та ін.)

Активне використання цифрових технологій приводить не тільки до створення вдосконаленіших пристроїв, але й до появи якісно нових принципів роботи. За останні роки прикладом таких нововведень є: доступні цифрові камери для фотозйомки з професійною якістю, системи кольорового цифрового друкування і пристрої для прямого виведення офсетних форм, значно поліпшені системи кольорокалібрування на всіх етапах видавничого процесу. Бурхливий розвиток і розмаїття пристроїв, систем і технологічних прийомів, які використовуються у редакційно-видавничому виробництві, постійне відновлення комп'ютерних компонентів, швидка застарілість технічних рішень вимагає суттєвих змін у рівні підготовки інженерно-технічного персоналу [5: 7].

Нові технології впроваджуються у виробництво за значно коротші терміни, ніж це відбувалося протягом усієї історії становлення галузі (історія друкарства сягає близько п'яти століть) і поповнюють терміносистему неологізмами, значний відсоток яких складає саме комп'ютерна термінологія. Упродовж 80-х рр. XX століття нові комп'ютерно-видавничі терміни вперше з'явилися на сторінках наукових, навчальних та періодичних видань. Про це свідчать напрацювання таких відомих українських фахівців з видавничої, поліграфічної та пакувальної справи, як С.Гулько, О.Гавва, Ю.Жидецький, В.Запотоchnий, Є.Огар, В.Патрико, М.Тимошик, Б.Дурняк, О.Мельников, Л.Артюшин, В.Бабак, А.Гуржій, Г.Миронюк, Д.Василишин, С.Нечай, С.Ярема, М.Процик, В.Шевченко, В.Ткаченко та ін.

На думку авторів російсько-українського тлумачного словника «Поліграфія та видавнича справа», формування термінології видавничо-поліграфічної галузі в українській мові можна умовно розділити на три етапи: перший – додрукарський; другий – ремісничого виготовлення та обмеженого користування книгою, третій – індустріальний, коли книга, журнал, газета увійшли у кожен дім, а поліграфія стала сучасною високорозвинутою галуззю промисловості [1: 11].

На нашу думку, початок XXI століття вніс корективи в етапи творення терміносистеми, виділивши четвертий етап – інформатизації та комп'ютерних технологій.

Творення терміна – складний процес, він потребує знань не лише з конкретної галузі, а й з основ термінознавства, знання іноземних мов. У термінотворенні активні й продуктивні такі способи:

1) семантичний – творення термінів шляхом зміни, перенесення значення загальнолітературних слів (наприклад: *«архів»* – сукупність даних або програм, що зберігаються на зовнішньому носії, потреба в яких частково або тимчасово відпала, але які можуть бути в разі потреби використані, *«редактор»* – програма, що редагує дані, *«закладка»* – код, який дає змогу позначити позицію в документі і в разі потреби повернутися до неї, *«зависання»* – стан обчислювальної системи, при якому вона припиняє видавати результати і реагувати на запити ззовні, *«бібліотека»* – (1) організована сукупність програм; 2) набір даних на пристрої прямого доступу, який складається зі змісту та розділі);

2) синтаксичний – творення нових термінів шляхом поєднання слів у одну лексичну одиницю (наприклад: *точка растра* – у растровій графіці – мінімальна одиниця зображення, колір і яскравість якої можна задавати від іншого зображення, *текстовий редактор* – редактор, що редагує текстові файли, *спектросенситограма* – ряд фото-

графічних зображень спектра чи його ділянка на експонованому в спектросенситометрії проявленому фотографічному матеріалі);

3) морфологічний – творення терміна поєднанням морфем на базі наявних у мові основ і словотвірних афіксів (наприклад: *копіювання* – 1) процес дублювання інформації створенням копій; 2) відтворення даних зі збереженням початкової інформації, *«зчитування»* – читання даних із носіїв інформації, *«накреслення»* – рисунок шрифту.

Для засвоєння нового терміна фаховою мовою видавців та поліграфістів мають зберігатися основні вимоги до терміна: однозначна відповідність терміна поняттю; відповідність лексичного значення терміна позначеному ним поняттю; системність; раціональна стислість; словотворча (дериваційна) здатність; мовна правильність. Саме оптимальний обсяг терміна потрібний у зв'язку з розвитком комп'ютерних технологій [1: 12].

Зупинившись на термінологічному та статистичному аналізові декількох джерел, а саме: Ткаченко В. П. «Технічні засоби комп'ютерних видавничих систем» (2008 р.), Шевченко В.Е. «Англо-український тлумачний словник редакційно-видавничої і комп'ютерної термінології» (2006 р.), «Поліграфія та видавнича справа. Російсько-український тлумачний словник» / уклад. Б. В.Дурняк та ін. (2002 р.), «Російсько-український словник-довідник з інженерної графіки, дизайну та архітектури» /уклад. Є.А. Антонович та ін. (2001 р.), Огар Є.І. «Україно-російський та російсько-український словник-довідник з видавничої справи» (2002 р.), зазначимо, що переважна більшість комп'ютерних видавничо-поліграфічних термінів складається з двох чи більше слів. Близько 40 % з них більш схожі на визначення чи класифікаційні поняття. Наприклад: *цифровий широкоформатний фотопринтер, кольорове електрофотографічне друкування, однопрохідний кольоровий планшетний сканер* та ін. Багатослівні назви викликають незручність при навчанні та запам'ятовуванні і потребують коротшого терміна, тому нині при творенні нових комп'ютерних номенів необхідно надавати перевагу так званим коротким формам: (наприклад: термін *«зображення фотографічне»* – зображення на фотографічному шарі плівки, пластини, фотопаперу, одержане за допомогою фотографічної зйомки або друкування з подальшим їх хіміко-фотографічним обробленням, слід замінити на термін *«фотозображення»*).

Технічно-комп'ютерна термінологія охоплює команди та опції текстових та графічних редакторів, електронних перекладачів, програм верстки (наприклад: *Microsoft Word, Fine Fireworks, Adode Photoshop* та ін.). Аналізуючи масив комп'ютерних видавничо-поліграфічних термінів, зауважимо, серед них домінують запозичення з англійської мови (точніше їх американський варіант). Лише «Англо-український тлумачний словник редакційно-видавничої комп'ютерної термінології» (2006р.) – нараховує понад 5000 слів, словосполучень і скорочень найпоширеніших термінів, які вживаються у комп'ютерних програмах опрацювання текстових та зображувальної інформації. Крім того, більшість програмних продуктів є англійськими. Головною причиною влиття англіцизмів у видавничо-друкарську термінологію є міжнародне співробітництво зазначеної галузі та відкритість її лексики і термінології до проникнення іншомовних інновацій (в конкретному випадку запровадження американських технологій). Широко представлені в мові видавців та поліграфістів комп'ютерні терміни адаптовані, модифіковані або кальковані більшою чи меншою мірою сучасною українською мовою (наприклад: *«сервер»* (з англ. – таця) – комп'ютер, який керує розподілом ресурсів об-

числювальної мережі і центральним доступом до них; «*плотер*» – малогабаритний друкувальний пристрій та ін.).

Як зазначає О.Стишов, у сучасній українській мові дуже мало слів і комп'ютерних термінів (з інформатики та обчислювальної техніки), які постали б на її власному національному ґрунті. Виняток становлять лише жаргонізми та розмовні утворення, які відомі лише вузькому колу фахівців шляхом асоціативних зв'язків з іншомовними словами (наприклад: «*пентіум*» – комп'ютер Pentium, «*клава*» – клавіатура, «*друкарка*» – принтер та ін.) [3: 117].

У зв'язку із зазначеною проблемою постає невідкладна потреба унормування комп'ютерної термінології видавничо-поліграфічної галузі з урахуванням мовних традицій української мови у співвідношенні до новітніх тенденцій, що сформувалися у кінці ХХ – на початку ХХІ століття. Тому головним завданням українських лінгвістів залишається вироблення критеріїв і норм функціонування іншомовної лексики, визначення допустимого рівня її кількості у мові, який не загрожує функціонуванню мови як єдиної самобутньої системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поліграфія та видавнича справа. Російсько-український тлумачний словник [уклад. Б. В.Дурняк та ін.]. – Львів : Афіша, 2002. – 456 с.
2. Симоненко Л.О. Українська термінологія 90-х років ХХ століття / Л. О. Симоненко // Українська термінологія і сучасність. – К., 1998. – С.228–232.
3. Стишов О.А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації): дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Стишов Олександр Анатолійович. – К., 2003. – 539 с.
4. Стратулат Н.В. Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови / Н. В. Стратулат // Мовознавство. – 2007. – № 3. – С.69–77.
5. Ткаченко В. П. Технічні засоби комп'ютерних видавничих систем : навч. посіб. / В. П.Ткаченко, А. М. Чурсін. – Харків : Компанія СМІТ, 2008. – 304 с.